บทที่ 2
ชุมชนโบราณในบริเวณที่ราบลุ่มเชียงแสนก่อนพุทธศตวรรษที่ 19

การศึกษาพัฒนาการ "หน่วยทางการเมือง" ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในระยะเริ่มแรก นักวิชาการเน้นกรอบความคิดพื้นฐานการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมที่ว่า เมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เกิดขึ้นได้จากอิทธิพลวัฒนธรรมนอกเขต เช่น อินเดีย จีน ความคิดดังกล่าวไม่ได้อธิบายการเกิดขึ้นของเมืองจากภายในของท้องถิ่น ทั้งๆที่ท้องถิ่นมีความเชื่อดั้งเดิมอยู่ก่อนแล้ว ดังนั้นหากยึดถือเพียงอิทธิพลจากภายนอกอย่าง อินเดีย จีน ย่อมไม่สามารถอธิบายพลังการเปลี่ยนแปลงจากศักยภาพภายในสังคมได้[44] ซึ่งอันที่จริงเมืองต่าง ๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เกิดขึ้นด้วยการปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มคนต่าง ๆ ที่ถูกกำหนดด้วยสภาพแวดล้อมทั้งสภาพภูมิศาสตร์ การเมือง วิถีชีวิต ประเพณีภายในท้องถิ่นเอง และต่อมามีการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจ เทคโนโลยี สังคมและศาสนาความเชื่อระหว่างภูมิภาคต่าง ๆ ทำให้พัฒนาการ "หน่วยทางการเมือง" ขึ้น

2.1 การเริ่มต้นของชุมชน ในบริเวณที่ราบลุ่มเชียงแสน

ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 19-24 มีการสร้างเมืองเชียงแสนขึ้นในบริเวณที่ราบลุ่มเชียงแสน หรือบริเวณตอนกลางของที่ราบลุ่มน้ำโขง ให้เป็นศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนาทางตอนบน โดยเฉพาะการเป็นศูนย์กลางทางการค้า เป็นที่แลกเปลี่ยนของสินค้าจากเขตตอนบนและตอนล่างของอาณาจักรล้านนา โดยการสร้างความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับเมืองเชียงใหม่ ซึ่งเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนา รวมทั้งเมืองอื่นๆ ในเขตทางตอนบน หากแต่เมืองเชียงแสนไม่ได้เป็นชุมชนแรกที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณที่ราบลุ่มเชียงแสน เพราะตำนานหลายฉบับได้กล่าวถึงการตั้งชุมชนก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 แต่อย่างไรก็ดีจากการขุดค้นทางโบราณคดียังคงไม่พบหลักฐานใดๆ ที่จะชี้ชัดถึงการมีอยู่จริงของชุมชนต่าง ๆ ที่กล่าวไว้ในตำนานเหล่านั้น แต่ก็เป็นที่น่าสังเกตว่า การตั้งเมืองเชียงแสนน่าจะเป็นการตั้งเมืองที่อาศัยชุมชนเดิมที่มีอยู่ก่อนหน้านี้ในบริเวณที่ราบลุ่ม

[44] อานันท์ศึกษาพบว่า ความเชื่อเรื่องผีเมืองเป็นความดั้งเดิมของสังคมล้านนา ดังนั้นในพิธีกรรมการไหว้ผีเมืองจึงเป็นสะท้อนการสถาปนาความชอบธรรมของอำนาจเมืองจากพลังภายใน โดยไม่ต้องอาศัยความเชื่อจากอินเดีย (พลังภายนอก) ดูใน อานันท์ กาญจนาพันธ์, "พิธีไหว้ผีเมืองอำนาจรัฐในล้านนา" ใน **สังคมและวัฒนธรรมในประเทศไทย**, ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธรฯ, 2542, หน้า 149-161.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

เชียงแสน และเมื่อเมืองเชียงแสนเกิดขึ้นแล้วได้ขยายชุมชนจากที่มีอยู่เดิมจนเป็นกลายเป็นเมืองที่มีความสำคัญในภูมิภาค จนกระทั่งสยามได้ยกทัพเข้ามาเผาทำลายเมืองเชียงแสนในพุทธศตวรรษที่ 24

2.1.1 ที่ราบลุ่มเชียงแสน: ทำเลที่ตั้งแห่งที่ราบลุ่มน้ำโขงตอนกลาง

ภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือที่เรียกว่า อุษาคเนย์ ครอบคลุมอาณาบริเวณผืนแผ่นดินที่เป็นเนินเขา และที่ราบระหว่างหุบเขา ตั้งแต่แม่น้ำพรหมบุตรทางทิศตะวันตก จนถึงแม่น้ำแยงซีที่อยู่ทางทิศตะวันออกของภาคพื้นทวีปประกอบด้วยแม่น้ำสายสำคัญหลายสาย ได้แก่ สาละวิน อิระวดี แดง เจ้าพระยา โขง แม่น้ำสายใหญ่สำคัญต่างๆเหล่านี้มีต้นกำเนิดมาจากเทือกเขาหิมาลัย ธิเบต จากนั้นไหลสู่ที่ราบก่อนที่จะออกสู่ทะเล และมหาสมุทร ด้วยเหตุนี้จึงมีการอพยพเคลื่อนย้ายของกลุ่มคนหลากหลายชาติพันธุ์ในภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างต่อเนื่อง โดยอาศัยเส้นทางแม่น้ำเหล่านี้เป็นหัวใจสำคัญ และเสมือนเป็นปัจจัยผลักดันพัฒนาการของระบบความเชื่อ สังคม และการเมืองของภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่ก่อให้เกิดการสร้างเมืองในที่ราบลุ่มต่าง ๆ (แผนที่ 2.1)

ด้วยเหตุที่น้ำโขง ถือเป็นแม่น้ำนานาชาติสายใหญ่สายหนึ่ง เพราะจากจุดเริ่มต้นของแม่น้ำอยู่ในหุบเขาจิฟูของทิเบต ก่อนที่จะไหลผ่านอีกหกประเทศ(จีน พม่า ลาว ไทย กัมพูชาและเวียดนาม) เมื่อเป็นเช่นนั้นน้ำโขงจึงมีประโยชน์สำคัญอย่างยิ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ก็คือ การเชื่อมโยงระหว่างเขตยูนนาน (จีน) กับเขตภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ถือเป็นจุดเชื่อมโยงระหว่างเมืองทางตอนในของภาคพื้นทวีปกับเมืองที่มีอาณาเขตต่อกับทะเล ทำให้มีการแลกเปลี่ยนทรัพยากรธรรมชาติ การพึ่งพาทางด้านเศรษฐกิจ ระบบความเชื่อ และการเมือง จึงปรากฏการณ์เกิดขึ้นของเมืองตามลำน้ำโขง เช่น เมืองเชียงรุ่ง เมืองเชียงแสน เมืองหลวงพระบาง และเมืองเวียงจันทน์

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

แผนที่ 2.1 อาณาบริเวณที่ราบลุ่มน้ำโขง และใกล้เคียง

ที่มา : นวลศิริ วงศ์ทางสวัสดิ์, “ชุมชนโบราณในเขตล้านนา: ศึกษาจากภาพถ่ายทางอากาศ-ตำนาน” ใน **เอกสารรวมบทความล้านนาคดี: ประวัติศาสตร์และโบราณคดี**, หน้า 108.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

ในแง่ที่โดดเด่นทางภูมิศาสตร์ของบริเวณที่ราบลุ่มน้ำโขงเช่นนี้ เป็นปัจจัยพื้นฐานที่ก่อให้เกิดพัฒนาการทางการเมือง เป็นต้นว่า ที่ตั้งของหลวงพระบางอยู่ริมน้ำโขงที่เป็นจุดเชื่อมโยงของเส้นทางคมนาคมระดับภูมิภาคและระดับสากล คือ ระหว่างยูนนานของจีนกับบริเวณชายฝั่งทะเลอันดามันและอ่าวไทย จึงทำให้หลวงพระบางมีความเหมาะสมกับการเป็นเมืองศูนย์กลางทางการค้าและการเมืองช่วงพุทธศตวรรษที่ 19-20[45] หรือการเกิดขึ้นของเมืองเชียงแสนในบริเวณที่ราบลุ่มเชียงแสนซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของที่ราบลุ่มน้ำโขงตอนกลาง[46] ในราวพุทธศตวรรษที่ 19 (ซึ่งจะกล่าวในบทต่อไป)

สำหรับที่ราบลุ่มเชียงแสน หรือที่ราบลุ่มน้ำกกตอนล่าง ถือเป็นส่วนหนึ่งที่ราบลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลางที่อยู่ในเขตประเทศไทย เป็นบริเวณที่ราบลุ่มขนาดใหญ่อยู่ทางเหนือสุดของประเทศในทิวเขาแดนลาว ซึ่งบริเวณดังกล่าวถือเป็นที่ราบลุ่มที่มีความอุดมสมบูรณ์มาก ทั้งนี้เพราะมีแม่น้ำหลายสายไหลผ่าน (แผนที่ 2.2)

ทิศเหนือ และทิศตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นที่ดอนสลับกับภูเขา ได้แก่ ดอยมด ดอยป่าแดง ดอยจอมกิตติ และดอยสะโง้ ทางตอนเหนือมีน้ำรวก ซึ่งมีต้นกำเนิดจากเทือกเขาในเขตประเทศเมียนมาร์ (พม่า) แล้วไหลเป็นเส้นกั้นพรมแดนธรรมชาติ จากนั้นจึงไหลมารวมกับน้ำสาย ซึ่งไหลมาจากอำเภอแม่สาย แล้วไหลลงสู่น้ำโขงในบริเวณที่เรียกว่าสามเหลี่ยมทองคำ หรือบ้านสบรวก ส่วนทางตอนกลาง มีน้ำเกี๋ยง ซึ่งมีต้นน้ำจากดอยสะโง้ ไหลผ่านที่ดอนแคบๆ บรรจบกับน้ำโขงทางด้านทิศเหนือของตัวเมืองเชียงแสน

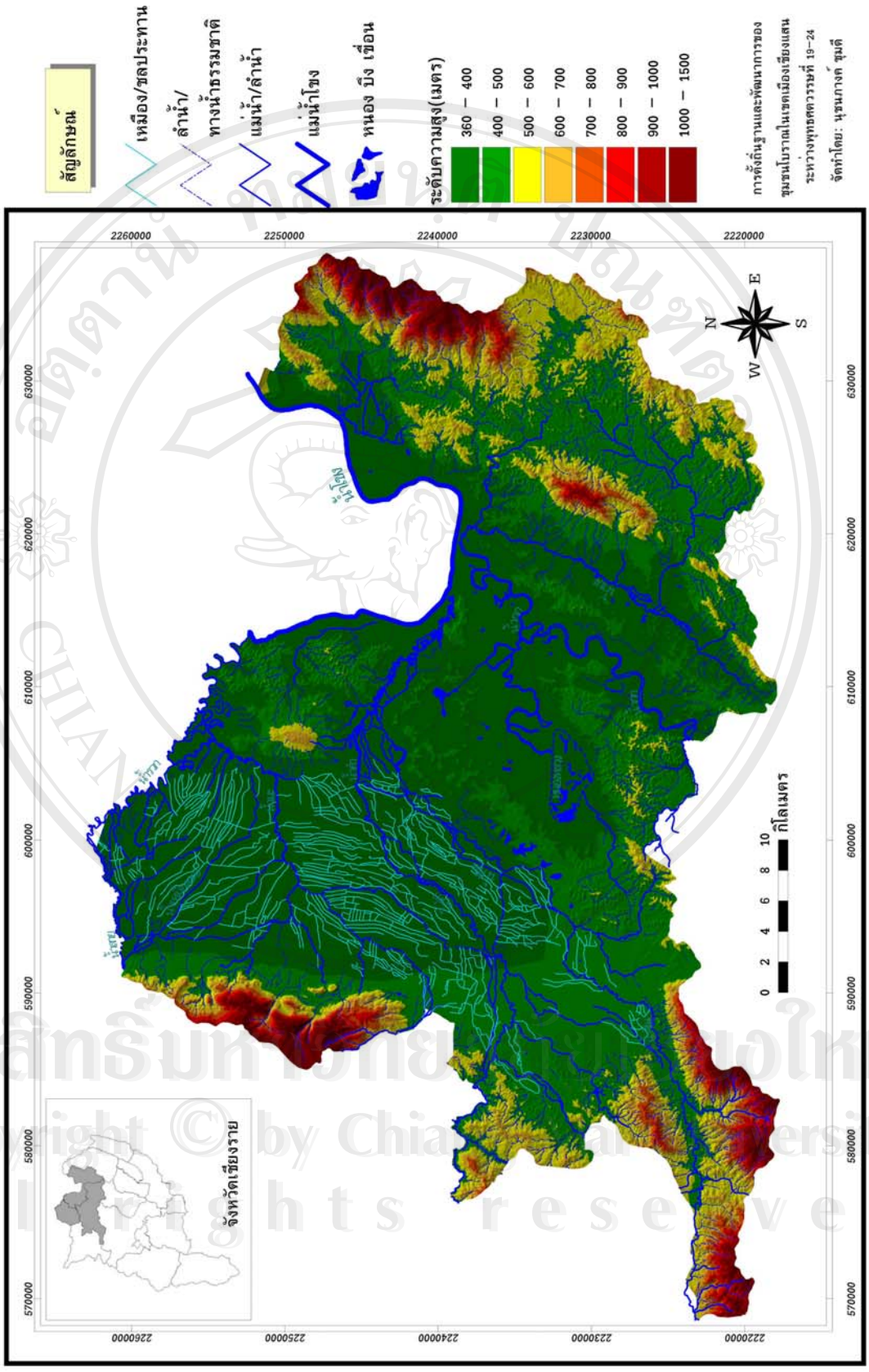
นอกจากนี้ยังปรากฏแหล่งน้ำเล็ก ๆ ได้แก่ ห้วยห้อมซึ่งมีกำเนิดจากกลุ่มดอยมด จากนั้นไหลลงสู่หนองบัว ซึ่งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเมืองเชียงแสน

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

---

[45] โยซิยูกิ มาซูฮารา, “ระบบเศรษฐกิจของราชอาณาจักรล้านช้าง ในสมัยคริสตศตวรรษที่ 16-17, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่”, 2545, หน้า 139.

[46] แม่น้ำโขงอาจแบ่งเป็นสามตอน คือ (หนึ่งตอนบน) ซึ่งอาจถือได้ว่าจากจุดเริ่มต้นในทิเบตลงมาจนถึงบริเวณสามเหลี่ยมทองคำ (สองตอนกลาง) ช่วงผ่านจากสามเหลี่ยมทองคำกับลาว และ (สาม) เมื่อน้ำโขงไหลผ่าน “สี่พันดอน” หรือ “ดอนโขง” เข้าสู่กัมพูชา และไหลจนออกที่ปากอ่าวเวียดนาม ใน สรณรัชฎ์ กาญจนะวณิชย์, “แม่น้ำโขง: แม่น้ำพิเศษของโลก” **สารคดี** 225 (พฤศจิกายน 2546), หน้า 85-92.

แผนที่ 2.2 สภาพภูมิประเทศบริเวณที่ราบลุ่มเชียงแสน

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

ทิศใต้และทิศตะวันตกเป็นที่ราบลุ่ม มีหนองบงคายและหนองล่ม[47] เป็นแอ่งน้ำขนาดใหญ่ สลับกับกลุ่มภูเขาเตี้ยๆ เช่น ดอยจัน ดอยจำปี ทางตอนเหนือมีน้ำคำ ซึ่งกำเนิดจากกลุ่มดอยแม่ขุนเรียบ โดยมีน้ำจันซึ่งกำเนิดจากเทือกเขาแดนลาวในเขตอำเภอแม่จัน จากนั้นแตกแยกออกจากเป็นลำน้ำสายเล็กๆหลายสายไหลมาลงสู่น้ำคำ ซึ่งกำเนิดจากเทือกเขาแดนลาวเช่นกัน จากนั้นน้ำคำไหลมาทางด้านทิศตะวันตกของตัวเมืองเชียงแสน และไหลลงสู่น้ำโขงที่บริเวณบ้านสบคำ ทางตอนใต้ของเมืองเชียงแสน

ส่วนทางตอนใต้ถัดไปมีน้ำกก ซึ่งมีต้นกำเนิดมาจากเทือกเขาทางตอนใต้ของเมืองเชียงตุง ประเทศเมียนมาร์ (พม่า) ไหลลงมาทางทิศใต้ผ่านเมืองกก เมืองสาดเข้าสู่ประเทศไทยที่บ้านท่าตอน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ แล้วไหลไปทางทิศตะวันออก เข้าสู่แอ่งที่ราบเชียงราย ไหลผ่านมาจากตัวเมืองเชียงราย อำเภอแม่จันและไหลลงสู่แม่น้ำโขงที่บริเวณบ้านสบกก อำเภอเชียงแสน

ทิศตะวันออก มีแม่น้ำโขงซึ่งกำเนิดมาจากที่ราบสูงธิเบต ไหลลงมาทางทิศใต้ ผ่านมณฑลยูนนานของจีน ก่อนถึงที่สามเหลี่ยมทองคำ บริเวณบ้านสบรวก อำเภอเชียงแสน จากนั้นน้ำโขงไหลไปทางทิศตะวันออก ผ่านลาว กัมพูชา และเวียดนาม ก่อนที่จะไหลลงสู่ทะเลจีนใต้ในที่สุดอีกด้านหนึ่ง ลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่สำคัญ คือ บริเวณที่ราบลุ่มน้ำเชียงแสน ซึ่งเป็นที่ราบกว้างขวาง แม้ว่าพื้นที่ราบเหล่านั้นสลับกับที่ดอนและเนินเขาอยู่บ้าง หากแต่บริเวณดังกล่าวมีแม่น้ำหลายสายไหลผ่าน เพียงพอต่อการเกษตรกรรม ที่ราบแห่งนี้จึงมีความอุดมสมบูรณ์มาก

ด้วยสภาพทำเลที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ที่จะสามารถติดต่อไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ในภูมิภาคได้โดยสะดวก บริเวณที่ราบเชียงแสนจึงเป็นที่ราบลุ่มที่มีความอุดมสมบูรณ์มาก และนับเป็นชัยภูมิที่ดีที่เหมาะแก่การตั้งถิ่นฐานนับเนื่องมาตั้งแต่ยุคสมัยก่อนสร้างเมืองเชียงแสน คือ ช่วงสมัยก่อนพุทธศตวรรษที่ 19

ดังที่โฮลต์ เอส. ฮอลเล็ตต์ บันทึกสภาพทางภูมิศาสตร์ เมื่อครั้งสำรวจเส้นทางรถไฟเพื่อการขยายอิทธิพลทางการค้าสินค้าอังกฤษสายมะละแหม่ง ผ่านตาก พะเยา และเชียงแสน สู่ จีน ในปี พ.ศ. 2419 (ค.ศ. 1876)[48] ไว้ว่า

"...สำหรับที่ราบเชียงแสนนั้นมีขอบเขตพื้นที่ ด้านทิศตะวันตกติดต่อกับบ้านแม่จัน และทิวเขาสูง ส่วนทางทิศใต้เป็นเนินเขาเตี้ยๆ ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือเป็นน้ำแม่โขง และต่อเนื่องกับน้ำรวก จนถึงเวียงพาน ที่น้ำแม่สาย หรือทางตอนเหนือของบ้านแม่จัน..."

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

---

[47] หนองล่มอยู่ทางด้านทิศใต้ของดอยนางแสงแก้ว ข้อมูลจากแผนที่ทางธรณีระบุว่าบริเวณดังกล่าวอยู่ในรอยเลื่อนแม่จัน(Mae Chan fault) เอกสารบางฉบับเรียก "หนองหล่ม"

[48] Holt S. Hallett, **A Thousand Miles on Elephant in the Shan States** (Bangkok: White Lotus Reprints, 1988): 184-185.

เมื่อเป็นเช่นนั้นกลุ่มเมืองต่าง ๆ เหล่านี้จึงตั้งอยู่ในเส้นทางการค้าที่เชื่อมระหว่างจีน พม่า ลาว ตังเกี๋ย และอันนัม ซึ่งทำให้กลายเป็นศูนย์กลางระหว่างอินโดจีนที่มีทำเลที่ตั้งทางนิเวศวิทยาที่สมบูรณ์

2.1.2 เมืองในตำนาน: ชุมชนเริ่มแรกของที่ราบลุ่มเชียงแสน

จากการย้อนกลับไปอธิบายผ่านตำนานฉบับต่าง ๆ ที่มีข้อจำกัดที่สำคัญ คือ ตำนานเหล่านี้เป็นเอกสารประวัติศาสตร์ที่มีเนื้อหาเป็นลักษณะการเล่าเรื่องโดยการจดจำบอกเล่าสืบต่อกันมาเป็นเวลานาน และมีการรวบรวมเรื่องเล่าเหล่านั้นไว้เป็นลายลักษณ์อักษรในภายหลังภายใต้กรอบความคิดที่ได้รับอิทธิพลของการเขียนตำนานตามแบบลังกา โดยการเชื่อมโยงให้เมืองต่าง ๆ สัมพันธ์กับพุทธทำนายในพระเจ้าเลียบโลก[49] ทำให้ตำนานบางฉบับมีลักษณะเป็นนิยาย เพราะมีการใช้สัญลักษณ์ในตำนานเพื่ออธิบายประวัติความเป็นมาของชุมชนเหล่านี้จึงตกอยู่ในสภาพของ “เมืองในตำนาน”

ในเอกสารไม่ว่าจะเป็นตำนานเมืองสุวรรณโคมคำ ตำนานสิงหนวัติ และตำนานเชียงแสนฉบับต่าง ๆ ได้กล่าวถึงเมืองต่าง ๆ ในบริเวณที่ราบลุ่มเชียงแสน แม้ว่าเราไม่มีหลักฐานเพียงพอที่จะตรวจสอบได้ว่า เมืองที่ถูกกล่าวถึงไว้นั้นมีตัวตนหรือไม่ แต่ข้อความในตำนานเหล่านั้นแสดงให้เห็นว่า กลุ่มคนต่าง ๆ ตั้งถิ่นฐานในบริเวณที่ราบลุ่มเชียงแสนได้แก่ **เมืองสุวรรณโคมคำ** “ *ตั้งอยู่บนเกาะเนินทรายชายแม่น้ำขลนที ถัดปากแม่น้ำราม คือ กุกะนทีที่มาผุดต่อทิศตะวันตก*[50] เข้าใจว่า เมืองนี้น่าจะตั้งอยู่บริเวณเกาะดอนมูลใหญ่ริมแม่น้ำโขง เยื้องปากแม่น้ำกกไปทางทิศใต้เล็กน้อย ต่อมาถูกกระแสน้ำจากน้ำโขงกัดเซาะจนเมืองถล่มหายไป เมื่อตรวจสอบกับภาพถ่ายทางอากาศว่าร่องรอยของเส้นทางเดินของแม่น้ำโขงที่เปลี่ยนเส้นทางเดิมหลายครั้ง[51] ข้อมูลดังกล่าวน่าจะสอดคล้องกับตำนานที่กล่าวถึงการล่มสลายของเมือง

เมืองนาคพันธ์สิงหนวัติ โยนกนาคพันธุ์ ในตำนานสิงหนวัติกุมาร กล่าวถึงกลุ่มคนเดินทางมาจากทางตอนเหนือ โดยการนำของสิงหนวัติซึ่งเป็นโอรสของพระเจ้าเทวกาล ราชวงศาไท พร้อมด้วยชายา และผู้คน สัตว์พาหนะ ทรัพย์สมบัติ ออกเดินทางจากเมืองราชคฤห์ เมื่อวันพุธ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

[49]ตำนานพระเจ้าเลียบโลก เป็นการอธิบายภูมิประเทศและเขตปกครองที่แฝงนัยยะการเผยแพร่พุทธศาสนา

[50] “ตำนานเมืองสุวรรณโคมคำ” ใน **ประชุมพงศาวดารภาคที่ 72 เล่มที่ 45**, หน้า 173.

[51] Wood, Spencer H., and Bundarnsin, Tharaporn. , “Mekong River Flood-plain Stratigraphy and Radiocarbon Dating Beneath the 13th Century City of Chiang Saen ,Golden Triangle of Northern Thailand”, Geological Society of America Abstracts with Programs, Annual Meeting, Seattle, November 2-5, 2003.

ขึ้น 2 ค่ำ เดือน 8 ปีเถาะ พ.ศ. 430 มาทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้เป็นเวลา 4 เดือนถึงชัยภูมิที่ราบเหมาะแก่การทำไร่ทำนาแห่งหนึ่ง ซึ่งเคยเป็นแคว้นสุวรรณโคมคำมาแต่ก่อน มีลำน้ำน้อยใหญ่บริบูรณ์ และอยู่ไม่ใกล้แม่น้ำโขงนัก

"*...ตั้งแต่เดือนอาสาท ออก 2 ค่ำ วันพุธ เสด็จออกจากเมืองราชคฤห์นครหลวงไปได้ 4 เดือน จึงไปรอดไปถึงประเทศที่หนึ่งมีสถานอันราบเพียงเรียงงาม มีแม่น้ำใหญ่แม่น้ำฮาม น้ำน้อยมากนักก็บ่พอใกล้แม่น้ำขรนทีเท่าใด คือว่าแม่น้ำห้วยน้อย อันจักสร้างไร่แต่งนาดีนักแล เป็นแคว้นเมืองสุวรรณโคมคำแต่เก่านั้นแล...*" [52] สิงหนวัติตั้งเมืองนาคพันธ์สิงหนวัติตรงบริเวณนี้ (เวียงหนองล่ม)[53]

เมื่อได้ตรวจสอบกับบริเวณที่ตั้งของเมืองที่กล่าวถึงในตำนานว่าอยู่ห่างจากแม่น้ำโขง 14 กิโลเมตร บนฝั่งตรงข้ามกับเมืองสุวรรณโคมคำ ซึ่งเมื่อพิจารณาพื้นที่ดังกล่าว ก็คือบริเวณที่ตั้งของเวียงหนองล่ม ซึ่งลักษณะพื้นที่เป็นบริเวณหนองน้ำใหญ่และที่ลุ่มน้ำท่วมขัง จนกระทั่งเมืองโยนกนาคพันธ์ล่มสลายตามตำนานว่า เนื่องจากกษัตริย์และชาวเมืองไปฆ่าและกินปลาไหลเผือก ทำให้เกิดเหตุการณ์แผ่นดินไหว จนบ้านเมืองล่มสลายเป็นหนองน้ำใหญ่ ในตำนานระบุว่า เมื่อชาวบ้านโยนกนาคพันธ์เดิมร่วมกันสร้างเมืองใหม่ขึ้นริมฝั่งแม่น้ำโขง ให้ชื่อว่า **เวียงปรึกษา (เวียงเปิกสา)** แทนเมืองโยนกนาคพันธ์ที่ล่มสลายไป โดยมีขุนลังเป็นกษัตริย์พระองค์แรก[54]

จากเรื่องราวในตำนานทำให้ตั้งข้อสังเกตได้ว่า มีการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มคน 2 กลุ่มในบริเวณที่ราบลุ่มเชียงแสน คือ กลุ่มคนดั้งเดิม และกลุ่มที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานใหม่

กลุ่มดั้งเดิม ในตำนานเมืองเชียงแสนหลายฉบับ ได้กล่าวถึงกลุ่มคนพื้นเมืองกลุ่มหนึ่งที่อาศัยอยู่ในบริเวณที่ราบเชียงแสนมาแต่เดิมก่อนกลุ่มอื่นๆ ซึ่งกลุ่มพื้นเมืองที่กล่าวถึงนี้ มีหัวหน้าชุมชน ชื่อ ปู่เจ้าลาวจก ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณดอยตุงและภูเขาใกล้เคียงทำไร่ทำนาและพืชผักต่าง ๆ อยู่บนภูเขา โดยใช้จอบ (จก) เป็นเครื่องมือ

ดังตำนานพระธาตุดอยตุงกล่าวว่า *"ยังมีมิลักขุผัวเมีย ผู้ผัวชื่อปู่เจ้าลาวจก ผู้เมียชื่อย่าเจ้าลาวจก แลบุคคลทั้งสองผัวเมียมีจกเจา แลคนแล 500 ลูก ลวดได้ชื่อว่า ลาวจก แลบุคคลทั้งสองก็อยู่เลี้ยงอินทรีย์ด้วยไร่ของสวน มีต้นว่า ถั่ว งา ฟัก แฟง แตง เต้า พริก ขิงหื้อลาวจกทังหลายเอาไปขายแก่*

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

[52] **ตำนานสิงหนวัติกุมาร ฉบับสอบค้น**, กรุงเทพฯ: คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2516, หน้า 28-29.

[53] บริเวณเขตหนองล่ม เชื่อกันว่า เป็นบริเวณที่ตั้งของเมืองโยนกนาคพันธุ์ ปัจจุบันอยู่ในพื้นที่ตำบลโยนก อำเภอเชียงแสน ตำบลจันจว้า และตำบลท่าข้าวเปลือก อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย

[54] **ตำนานสิงหนวัติกุมาร ฉบับสอบค้น**, หน้า 94-98.

ชาวเมืองทังหลาย เลี้ยงชีวิต แล...[55] ในตำนานกล่าวถึงการมีจอบจำนวนมากของปู่เจ้าลาวจก "จอบ" ในที่นี้น่าจะยังเป็นเครื่องมือประเภทหินเนื่องจากเท่าที่ผ่านมาหลักฐานที่พบส่วนใหญ่เป็นเครื่องมือประเภทหิน ไม่พบหลักฐานแน่ชัดเกี่ยวกับงานโลหกรรมในสังคมเกษตรกรรมที่ใช้โลหะในพื้นที่เมืองเชียงแสนเลย อย่างไรก็ตามจากการสำรวจบริเวณฝั่งริมน้ำโขงทางด้านทิศเหนือของเวียงเชียงแสนพบขวานสำริด เชื่อว่าอายุราว 3,500-2,500 ปีมาแล้ว[56] ส่วนบริเวณเวียงหนองล่ม พบกลองมโหระทึกสำริดจำนวน 1ใบ หลักฐานเหล่านี้อาจเป็นหลักฐานเกี่ยวกับสังคมมนุษย์ยุคโลหะในพื้นที่จังหวัดเชียงรายที่ยังต้องศึกษาต่อไป

กลุ่มที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานใหม่ ในตำนานเมืองสุวรรณโคมคำ กล่าวย้อนไปถึงครั้งพุทธกาล อธิบายว่าผู้ที่บันดาลให้เกิดสภาพภูมิประเทศแถบลุ่มน้ำโขงขึ้นก็คือ พญานาค *"...แม่น้ำที่พญาศรีสัตตนาคควักคุ้ยมาแต่หนองกระแสจนถึงหนองสระริมถ้ำที่**พระพุทธเจ้า**ทรงทำภัตตกิจนั้นได้ชื่อว่าแม่น้ำขลนที..."*[57] โดยชาวโพธิสารหลวงในแคว้นขอม (กรอม) เคลื่อนย้ายผู้คนขึ้นจากตอนล่างของแม่น้ำโขงมาที่เกาะดอนทรายกลางน้ำโขง และสร้างเมืองสุวรรณโคมคำ[58] หลังจากนั้นกลุ่มคนอีกกลุ่มหนึ่งได้เคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งเมืองอุโมงคเสลานครบริเวณทางด้านทิศตะวันตกของเมืองสุวรรณโคมคำ เมืองสุวรรณโคมคำยังคงสืบเนื่องต่อมา

---

[55] ฮันส์ เพนธ์,บรรณาธิการ, **ประวัติพระธาตุดอยตุง**, คณะกรรมการค้นคว้าวิจัยประวัติพระธาตุดอยตุง (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป, 2536), หน้า 106.

[56] Wood, Spencer H., and Bundarnsin, Tharaporn. , "Mekong River Flood-plain Stratigraphy and Radiocarbon Dating Beneath the 13th Century City of Chiang Sean ,Golden Triangle of Northern Thailand", Geological Society of America Abstracts with Programs, Annual Meeting, Seattle, Nov. 2-5, 2003.

[57] "ตำนานเมืองสุวรรณโคมคำ" ใน **ประชุมพงศาวดารภาคที่ 71 เล่มที่ 45** (พระนคร: องค์การค้าของคุรุสภา, 2512), หน้า 160.

[58] จิตร ภูมิศักดิ์ มีความเห็นเกี่ยวกับตำนานสุวรรณโคมคำว่า เป็นตำนานที่ว่าด้วยเรื่องของขอมหรือกรอมโดยเฉพาะ โดยได้จดเรื่องถิ่นกำเนิดหรือศูนย์กลางใหญ่ของพวกขอมหรือกรอมไว้ คือ เมืองโพธิสารหลวงซึ่งมีอาณาเขตคือ บริเวณประเทศกัมพูชาปัจจุบัน ดังนั้นตำนานเมืองสุวรรณโคมคำจึงเป็นเรื่องการอพยพของกลุ่มคนจากใต้ไปสู่เหนือ , จิตร ภูมิศักดิ์, **ความเป็นมาของคำสยามไทย ลาว และขอม และลักษณะชาติพันธุ์ของชื่อชนชาติ ฉบับสมบูรณ์**, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพฯ: ศยาม, 2544), หน้า 419-424.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

ภาพ 2. 1 บริเวณสบรวกหรือ สามเหลี่ยมทองคำ เป็นจุดแรกที่น้ำโขงไหลมาสู่บริเวณที่ราบลุ่มเชียงแสน

ภาพ 2. 2 บริเวณสบคำ หรือจุดที่น้ำคำไหลลงสู่แม่น้ำโขง

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

โดยตำนานอธิบายว่าเมืองสุวรรณโคมคำล่มสลายลงเพราะกษัตริย์ไม่ทรงธรรม **พญานาค**[59] จึง *" ...ขุดควักฝั่งแม่น้ำขลนทีลัดไปทางตะวันออกเมืองสุวรรณโคมคำ กระทำให้เมืองนั้นพังทลายไปทันที... "*[60] ซึ่งหมายถึงการสิ้นสุดอำนาจทางการเมืองของกลุ่มโพธิสารลง

ต่อมา เมื่อกลุ่ม "สิงหนวัติ"เดินทางมาถึงเมืองสุวรรณโคมคำเก่า ก็ได้มีพวกนาคปรากฏออกมาให้ความช่วยเหลือในการตั้งเมือง ซึ่งภายหลังจากการสร้างบ้านเมืองแล้วเสร็จ จึงได้ตั้งชื่อตามผู้สร้าง

"...นาคพราหมณ์ผู้นั้นก็เอาเพศเป็นพระยานาคแล้วก็เที่ยวบุ่น ไปหื้อเป็นเขตต์ชื่อเวียงกว้างสามพันวา... พราหมณ์อาจารย์ผู้นั้นก็พิจารณาเอาชื่อพระยานาคว่าพันธุนั้นกับชื่อกุมารผู้นั้นสมด้วยกันแล้วก็เรียกว่า **เมืองนาคพันธุสิงหนวัตินคร** นั้นแล..."[61]

ภาพ 2.3 บริเวณเวียงหนองล่ม บริเวณที่ตั้งของเมืองโยนกนาคพันธุ์ในตำนาน

[59] เรื่องพญานาคสร้างเมือง เป็นเรื่องที่นิยมกันมากในกลุ่มเมืองที่ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณสองฝั่งแม่น้ำโขง ดูรายละเอียดใน ศรีศักร วัลลิโภดม, "อีสานในตำนานอุรังคธาตุ" ใน **แอ่งอารยธรรมอีสาน แฉหลักฐานโบราณคดีพลิกโฉมหน้าประวัติศาสตร์ไทย** (กรุงเทพฯ: มติชน, 2523), หน้า 11-14.

[60] เนื้อหาในตำนานแตกต่างกันบ้าง โปรดดู "ตำนานเมืองสุวรรณโคมคำ" ใน **ประชุมพงศาวดารภาคที่ 71 เล่มที่ 45,** (พระนคร: องค์การค้าของคุรุสภา, 2512), หน้า 226. และ "ภาคที่ 1 ชื่อสุวรรณโคมคำ ว่าด้วยขอมสมัย " ใน ประชากิจกรจักร,พระยา, **พงศาวดารโยนก** (พระนคร : คลังวิทยา, 2516) หน้า

[61] **ตำนานสิงหนวัติกุมาร ฉบับสอบค้น** (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2516), หน้า 31-32.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

จากเอกสารตำนานเป็นการกล่าวถึงตั้งแต่เริ่มการตั้งบ้านเมืองของพวกขอมกลอมสร้างเมืองสุวรรณโคมคำ และเมืองอุโมงค์เสลานคร [62] หรือในตำนานสิงหนวัติ ได้กล่าวถึงการเคลื่อนย้ายของกลุ่มคนไทที่อพยพลงมาจากตอนใต้ของจีนภายใต้การนำของสิงหนวัติ เดินทางมาเพื่อหาทำเลสร้างเมืองใหม่ จนกระทั่งมาถึงบริเวณริมน้ำโขง อันเป็นที่ตั้งของเมืองสุวรรณโคมคำเก่าที่ร้างไป จึงได้สร้างเมืองโยนกนาคพันธุ์[63] ทำให้ทราบว่ามีการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชุมชนต่าง ๆ บริเวณที่ราบฝั่งน้ำโขงอย่างต่อเนื่อง โดยมีกลุ่มกรอม หรือขอม มาตั้งถิ่นฐานก่อน ต่อมาเป็นกลุ่มไท เข้ามายึดครองพื้นที่แทนกลุ่มเดิม

2.2 พัฒนาการ "หน่วยการเมือง" ในที่ราบลุ่มเชียงแสน

เราไม่อาจยืนยันความเป็นจริงได้มากน้อยเพียงใดว่าเมืองที่กล่าวถึงในข้างต้นนั้นเกิดขึ้นและตั้งอยู่บริเวณใดแน่ชัด แต่ตำนานต่าง ๆ ได้สะท้อนให้เห็นถึงการเกิดชุมชนกลุ่มต่าง ๆ ที่เข้ามาอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มเชียงแสนนี้อย่างต่อเนื่อง (แผนที่ 2.3) ดังนั้นเราจึงต้องทำความเข้าใจว่ามีปัจจัยพื้นฐานที่มีส่วนทำให้เมืองเกิดขึ้นในสมัยนั้น ดังนี้

ประเด็นที่หนึ่ง ปัจจัยด้านกายภาพหรือด้านภูมิประเทศ บริเวณที่ราบลุ่มเชียงแสนเป็นส่วนหนึ่งของที่ราบลุ่มน้ำโขงตอนกลาง ซึ่งบริเวณดังกล่าวเป็นจุดเชื่อมโยงระหว่างเมืองทางตอนในของภาคพื้นทวีปกับเมืองทางตอนล่างของภาคพื้นทวีป ทำให้สะดวกในการแลกเปลี่ยนทรัพยากรธรรมชาติ การพึ่งพาทางด้านเศรษฐกิจ ระบบความเชื่อ และการเมืองประกอบกับบริเวณที่ราบลุ่มเชียงแสนเป็นทำเลที่มีที่ราบกว้างขวาง มีแม่น้ำไหลผ่านหลายสาย ทำให้พื้นที่มีความอุดมสมบูรณ์ สามารถใช้เป็นแหล่งเกษตรกรรมได้เป็นอย่างดี ดังนั้นการตั้งอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มเชียงแสนจึงมีโอกาสให้เกิดพัฒนาการทางการเมืองที่มีความซับซ้อนมากขึ้น

ประการที่สอง การผสมผสานและความต่อเนื่องทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ

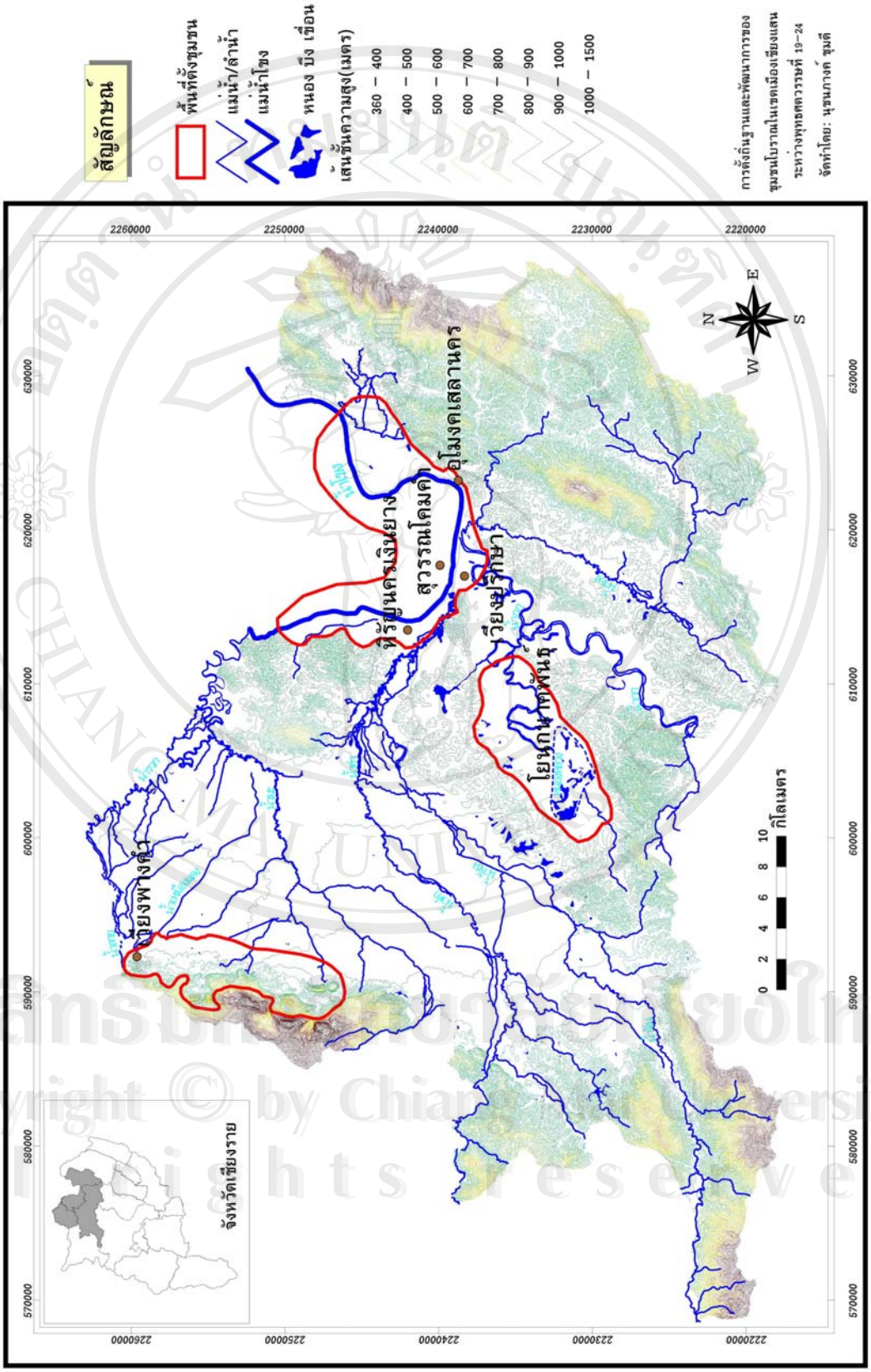
เป็นไปได้ที่ระหว่างกลุ่มดั้งเดิมและกลุ่มอพยพเข้ามาใหม่นั้นมีการติดต่อความสัมพันธ์ผ่านทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมและในที่สุดการผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างคนทั้งกลุ่มนี้ทำให้เกิดกระบวนการสร้างบ้านแปลงเมืองขึ้น

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

---

[62] "ภาคที่ 1 ชื่อสุวรรณโคมคำ ว่าด้วยขอมสมัย" ใน พระยา ประชากิจกรจักร, **พงศาวดารโยนก** (พระนคร : คลังวิทยา, 2516).

[63] "ภาคที่ 2 ชื่อ โยนก ว่าด้วยไทยสมัย" ใน พระยา ประชากิจกรจักร, **พงศาวดารโยนก** (พระนคร: คลังวิทยา, 2516), หน้า 113 - 162 และ มานิต วัลลิโภดม, **ตำนานสิงหนวัติกุมาร ฉบับสอบค้น** , คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ (กรุงเทพฯ : สำนักนายกรัฐมนตรี, 2516), หน้า 27 - 101.

แผนที่ 2.3 การตั้งถิ่นฐานของชุมชนโบราณช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ 19

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

กระบวนการสำคัญประการที่หนึ่ง คือ การใช้อำนาจทางปกครองของกลุ่มคนที่เข้าใจว่ามีความเจริญทางวัฒนธรรมมากกว่ากลุ่มวัฒนธรรมอื่นๆ ดังตำนานสิงหนวัติกล่าวไว้ว่า เมื่อสิงหนวัติเข้ามาสร้างเมืองโยนกนาคพันธ์แล้ว พระองค์ทรงพยายามรวบรวมกลุ่มเมืองต่าง ๆ เข้าไว้ในพระราชอำนาจ ดังตำนานกล่าวว่า

"*...เจ้าสิงหนวัติได้เป็นเจ้าเมืองนาคพันธุสิงหาวัตินครที่นั้นแล้ว ท่านก็มีอาญาใช้ไปเรียกร้องเอาขุนหลวงมิลักขุทั้งหลาย ให้เขามาสู่สมภารแห่งตนเสี้ยง...*"

"*..ยังมีเมืองอันหนึ่งอยู่หนหรดี ไกลประมาณ 4 คืนทาง มีข้างหัวน้ำกุกกุฎนที*[64] *ที่นั้นมีชื่อว่าเมืองอุโมงค์เสลานคร ว่าอั้น เมืองอันนั้นเป็นที่อยู่แห่งชาวขอมทั้งหลายแล...*

...เมื่อนั้นสิงหนวัติกุมาร ท่านก็ยกพละกำลังไปชะนะเอาพระยาขอม แลเมืองอุโมงค์เสลาได้เข้ามาสู่สมภาร แต่นั้นแล..."[65]

นอกจากนี้การแลกเปลี่ยนทางการค้า เป็นอีกกระบวนการสำคัญในติดต่อสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานใหม่ กับกลุ่มคนดั้งเดิม ที่ก่อให้เกิดพัฒนาการของเมือง ดังในตำนานพระธาตุดอยตุงกล่าวไว้ว่า ...*ไทยทังหลายก็เอาของค้าทังหลาย คือว่าหมากและเกลือ เสื้อผ้า จิ๊นปลาอาหารไปซื้อขายในตีนดอยที่นั้น เป็นท่าซื้อขายแก่คนทังหลาย ดอยลูกนั้นลวดได้ชื่อว่า ดอยท่าตราบเถิงบัดนี้แล...ส่วนว่าปู่เจ้าลาวจก ก็หื้อมิลักขุทังหลายเครื่องไร่ เครื่องสวนและหน่อไม้ไล่เอาลงไปขายยังตีนดอยที่นั้น...* [66]

เมืองเงินยาง จึงน่าจะเป็นผลจากพัฒนาการทางการเมืองและสังคมที่เกิดขึ้น โดยชื่อเมืองเงินยางหรือเมืองหิรัญนครเงินยางปรากฏในตำนานพื้นเมืองเหนือ โดยกล่าวถึง ผู้สร้างเมือง คือ "ลาวจก" หรือลาวจังกราช ซึ่งเป็นต้นราชวงศ์ของพญามังราย ในตำนานกล่าวถึงความเป็นมาของลวจังกราชได้อย่างชัดเจนว่า เดิมตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณเชิงดอยตุง ก่อนที่จะเป็นปฐมกษัตริย์ของราชวงศ์ลวจังกราช ปกครองเมืองเงินยาง อาจเป็นไปได้ว่าลวจังกราชคงเป็นผู้นำชุมชนที่มีอำนาจและบุญญาธิการ

"...เมื่อนั้นชาวเปิกสาทังมวลก็พร้อมกันอาทธนาขึ้นขี่ราชรถแล้ว ก็อันเชิญมาสู่เวียงแห่งเขาแล้วก็อุสสาราชาภิเษกหื้อเปนเจ้าแก่เมืองไทยทังมวล...กาลนั้น พระญาเจ้าท่านก็พร้อมด้วยเสนาอำมาตย์ทังหลาย สร้างเวียงขุดคือกว้าง 7 ร้อยวา ยาว 1100 วา ยาวไปตามแม่น้ำนั้น ก่อเมก กวม

---

[64] แม่น้ำกุกกุฎนที คือแม่น้ำกก

[65] มานิต วัลลิโภดม, **ตำนานสิงหนวัติกุมาร ฉบับสอบค้น** , หน้า 32.

[66] ฮันส์ เพนธ์,บรรณาธิการ, **ประวัติพระธาตุดอยตุง**, คณะกรรมการค้นคว้าวิจัยประวัติพระธาตุดอยตุง (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป, 2536), หน้า 106-107.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

แท่นเงินและต้นไม้หมากขระทันที่ท่านเอาโอปปาติกะชาตินั้นแล้ว ก็เรียกชื่อว่า ***เวียงเหรัญญนคร เงินยางเชียงแสน*** *ว่าอั้นแล...*"[67]

อย่างไรก็ตามประเด็นตำแหน่งที่ตั้งของเมืองเงินยางยังเป็นปัญหาที่ทำให้ยังสับสนถึงตำแหน่งที่ตั้งที่แท้จริง ส่วนใหญ่เข้าใจว่า เมืองเงินยาง คือ เมืองเชียงแสน[68] สรัสวดี อ๋องสกุล อธิบายไว้ว่า ศูนย์กลางของราชวงศ์ลาว(ลวจังกราช) ย้ายจากเมืองเชียงลาว(บริเวณเชิงดอยตุง) ลงมาสู่เมืองเงินยางโดยอ้างพื้นเมืองน่าน ฉบับวัดพระเกิด ในการอธิบายตำแหน่งที่ตั้งของเมืองเงินยางว่าเมืองเงินยางน่าจะตั้งอยู่ริมน้ำโขง[69] *"...มีชาวท่าชายยางเงินผู้ 1 ไปป่า มันหันเจ้าพระญาลวะนั่งอยู่อาสนะดูงามนัก จิ่งมาบอกผู้เถ้า ผู้แก่ยังเมืองเงินยางนั้น จิ่งพากันไปไหว้เจ้าลวขอราธนามาเปนพระญา..."*[70] ดังนั้นมีความเป็นไปได้ที่จะกำหนดตำแหน่งที่ตั้งของเมืองเงินยางว่า น่าจะอยู่บริเวณตั้งแต่เวียงเชียงแสน[71] ลงไปจนถึงเวียงปรึกษา บริเวณสบกก

จากการดำเนินงานด้านโบราณคดีในบริเวณที่ราบลุ่มเชียงแสน ทำให้ได้พบร่องรอยการอยู่อาศัยของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ต่อเนื่องมาถึงสมัยประวัติศาสตร์ที่มีตำนานจารึกที่กล่าวถึงบรรดาชุมชนในพื้นที่ ผลจากการสำรวจพื้นที่ตั้งแต่บริเวณสบรวกลงมาจนถึงสบกก[72] บริเวณ

---

[67] เป็นเหตุการณ์ตอนที่ลวจังกราชมาจากสวรรค์โดยไต่บันไดเงินลงมาและสร้างเวียง ใน สรัสวดี อ๋องสกุล, **พื้นเมืองเชียงแสน**, หน้า 24-25.

[68] ศรีศักร วัลลิโภดม, "โยนก" ใน **ประวัติศาสตร์โบราณคดี ของล้านนาประเทศ** (กรุงเทพฯ: มติชน, 2545), หน้า 149.

[69] สรัสวดี อ๋องสกุล**, ประวัติศาสตร์ล้านนา**, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป, 2544), หน้า 40.

[70] เนื้อความในพื้นเมืองน่าน ฉบับพระเกิดเรื่องนี้ไม่ตรงกับตำนานพื้นเมืองเชียงแสนฉบับอื่น ดูใน สรัสวดี อ๋องสกุล, **พื้นเมืองน่าน ฉบับพระเกิด** (กรุงเทพฯ : อมรินทร์, 2539), หน้า 69.

[71] ตำนานหลายฉบับอธิบายว่าพญาแสนภูสร้างเมืองเชียงแสนขึ้นในบริเวณเมืองเงินยางเก่า ริมน้ำโขงใน พ.ศ. 1871

[72] ดูรายละเอียดเพิ่มเติม ในวีรพันธ์ มาไลยพันธ์, "เครื่องมือยุคหินเก่าที่เชียงแสน", **โบราณคดี** 1 (กรกฎาคม - กันยายน, 2511) : 106 - 116. และ รัศมี ชูทรงเดช, **"**การศึกษารูปแบบเครื่องมือหินกะเทาะที่พบจากการสำรวจริมแม่น้ำโขง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย พ.ศ. 2525**"**, สารนิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร 2525 แต่ศรีศักร วัลลิโภดม มีแนวคิดว่า โบราณวัตถุ "สมัยก่อนประวัติศาสตร์" ที่พบในแอ่งเชียงรายและบริเวณใกล้เคียงไม่น่าที่จะมีอายุในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ แต่น่าจะมีอายุอยู่ในสมัยประวัติศาสตร์ที่มีทั้งเก่าแก่ และร่วมสมัยกับบ้านเมืองสมัยหริภุญไชย และล้านนา หากแต่สภาพเช่นนี้เกิดขึ้นจากความล้าหลังทางวัฒนธรรม (culture lag) ใน ศรีศักร วัลลิโภดม, "ขุนเจือง : สำนึกร่วมทางวัฒนธรรมของคนในลุ่มน้ำโขงตอนบน" ใน **ประวัติศาสตร์โบราณคดี ของล้านนาประเทศ** (กรุงเทพฯ: มติชน,2545), หน้า 243.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

เหล่านี้พบเครื่องมือหินที่เป็นหลักฐานการตั้งถิ่นฐานของชุมชนที่มีมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์กระจายตัวโดยเฉพาะบริเวณสบรวก พบในปริมาณที่หนาแน่นมาก

นอกจากนี้บริเวณรอบหนองล่มซึ่งอยู่ในเขตพื้นที่ตำบลจันจว้า ตำบลท่าข้าวเปลือก อำเภอแม่จันและตำบลโยนก อำเภอเชียงแสนปรากฏร่องรอยการอยู่อาศัยของมนุษย์ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์เช่นกัน[73]รวมทั้งบริเวณที่ลาดไหล่ดอย เชิงดอย และที่ราบรอบๆ เมืองเชียงแสน เช่น ดอยจอมกิตติ ดอยจำปี และดอยคำ

ภาพ 2. 4 เครื่องหินที่พบในบริเวณที่ราบลุ่มเชียงแสน
ที่มา : แฟ้มภาพ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงแสน

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

[73] โครงการเมืองประวัติศาสตร์เชียงแสน, **รายงานการขุดค้นสำนักสงฆ์วัดป่าหมากหน่อ (เวียงหนองล่ม) โดยสังเขป: แหล่งโบราณคดีเวียงหนองล่ม ตำบลจันจว้า อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย**, กรมศิลปากร, 2536 (อัดสำเนา)

2.3 การจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนก่อนพุทธศตวรรษที่ 19

จากการกล่าวข้างต้นมาแล้วว่า "เมืองในตำนาน" ในที่ราบลุ่มเชียงแสนสะท้อนให้เห็นชุมชนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในอาณาบริเวณเดียวกัน มีความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ อย่างหลวม ๆ ผ่านการปกครองหรือการค้าขายแลกเปลี่ยน จนเกิดการผสมผสานทางสังคมและวัฒนธรรมกับกลุ่มชุมชนที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานจนเกิดพัฒนาการหน่วยการเมืองจากชุมชนระดับหมู่บ้านสู่ชุมชนระดับเมืองขึ้น รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนมีความซับซ้อนมากขึ้นแบ่งออกได้เป็น 2 ประเด็น คือ

ประการที่ 1 การสร้างความสัมพันธ์ภายใน: ความสัมพันธ์แบบเครือญาติ

การสร้างความสัมพันธ์ทางเครือญาติ เป็นกลไกในการปกครองและขยายอำนาจทางการเมืองออกไปยังเมืองต่าง ๆ โดยมีนัยยะสำคัญเพื่อให้เกิดการยอมรับอำนาจทางการเมืองของผู้ปกครองในฐานะกลุ่มเมืองเดียวกัน การเน้นความสัมพันธ์ระหว่างเมืองต่างๆในกลุ่มชนชั้นผู้ปกครองด้วยหลักเครือญาติ ก่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางการเมือง โดยการส่งโอรสไปปกครองเมืองต่างๆ ดังในตำนานสิงหนวัติที่กล่าวถึงการแสวงหาที่เหมาะสมเพื่อสร้างบ้านแปลงเมืองแห่งใหม่ขึ้นของสิงหนวัติ โอรสมหากษัตริย์จีนฮ่อชื่อว่า เชื้อสายไทยเมือง ผู้ครองเมืองราชคฤห์[74] หรือในช่วงสมัยต้นของลวจังกราชนั้นมีขยายขอบเขตแห่งอำนาจด้วยสร้างเมืองขึ้นใหม่และส่งโอรสไปปกครองบ้านเมือง

ตำนานได้กล่าวถึง *"... ก็ขับหื้อลาวก่อผู้พี่เค้านั้นไปอยู่ยังบ้านถ้ำหั้นแล ก็หื้อลาวเกือผู้กลางนั้นไปกินเมืองผาลาวผาพวงนั้นแล ลาวเกล้าผู้น้องช้อยนั้นหื้ออยู่ยังไชยบุรีกับด้วยตนหั้นแล... ส่วนว่าลาวก่อผู้ไปอยู่ยังบ้านถ้ำ พระญาเจ้าตนพ่อก็ซ้ำหื้อย้ายไปกินแคว้นกาว คือว่า เมืองน่านเสีย หั้นแล..."* [75] หรือการกล่าวถึง การสร้างเมืองใหม่ของลาวเคียงในระยะหลังว่า "... *ชายธงของปู่กูตกไหนก็สมควรสร้างกำแพงเมืองที่นั้น ... แล้วเดินไปทิศเหนือถึงแม่น้ำแห่งหนึ่ง ชื่อแม่ละว้า ทิศตะวันออกเอาแม่น้ำเป็นแดน ครั้นขึงเชือกหมายเขตแดนแล้ว ก็เร่งให้ราษฎรทั้งหลายทำให้ราบเสมอดีทุกที่ทุกแห่ง...*"[76]

---

[74] มานิต วัลลิโภดม, **ตำนานสิงหนวัติกุมาร ฉบับสอบค้น** , หน้า 27 อธิบายเพิ่มเติมว่า เมืองราชคฤห์ หมายถึง นครแถน ราชธานีของแคว้นผาซื่อ ในยูนนาน

[75] เมืองบ้านถ้ำ เมืองผาลาวผาพวง ใน สรัสวดี อ๋องสกุล, **พื้นเมืองเชียงแสน**, หน้า 31. ไม่ทราบที่ตั้งได้ชัดเจนว่าอยู่บริเวณใด อย่างไรก็ตาม ข้อความในตำนานตอนนี้ ตำนานหลายฉบับกล่าวถึงเมืองต่าง ๆ ไม่ตรงกัน ดู **ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ 700 ปี**, หน้า 7

[76] ใน **ประชุมพงศาดารที่ 33**, หน้า 211. และ **ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ 700 ปี**, หน้า 8. อธิบายว่า แม่น้ำละว้า คือ แม่สาย

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

ตำนานเมืองเงินยางหลายฉบับ ยังกล่าวถึงการสร้างความสัมพันธ์ทางเครือญาติ โดยการให้ธิดาโอรสของแต่ละฝ่ายแต่งงานกันหรือส่งธิดาไปแต่งงานกับผู้ปกครองเมืองสำคัญ ๆ ดังตำนานกล่าวว่า พญาลาวชินยกธิดาทั้งสองให้พญาเจืองแห่งเมืองเงินยาง *"... เมื่อนั้น พระญาลาวชินตนลุงมีใจยินดีนัก ก็ประดับลูกยิง ทังสองพี่น้องแล้ว ก็เอาออกถวายแก่เจ้าอุปราชาขุนเจืองตนหลาน หื้อเป็นอัคคมเหสีราชเทวี พายซ้ายขวาทังสองนั้นแล้ว ก็เอาน้ำมาอุสสาราชาภิเษก หื้อเสวยเมืองเหรัญญนครเมืองเงินยางเชียงแสน..."*[77] ในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่กล่าวถึงรายละเอียดในตอนนี้แตกต่างออกไปเล็กน้อย คือ เมื่อพญาเจืองรบกับแกวชนะ ได้ธิดาพญาแกวและครองเมืองแกว *"... เจ้าพระญาเจืองก็เอาเปนเมียอยู่ในเมืองแกวที่นั้น กะทำชาวเมืองหื้อเข้าอำนาจแห่งตน ก็อยู่เสวยเมืองที่นั้น..."*[78] หรือในตำนานกล่าวถึง *"... ลาวเม็งเสวยเมืองแทนพ่อตนได้ปี 1 ก็ใช้ไปเอานางเทพคำข่ายลูกพระญาเชียงรุ่งแก้วชายเมือง เล่าลืองามก็เอาเปนเทวีแล..."* ต่อมาให้กำเนิดโอรส ชื่อมังราย ใน พ.ศ. 1782[79]

ตำนานต่าง ๆ พยายามชี้ให้เห็นว่า กลุ่มเมืองในบริเวณที่ราบลุ่มเชียงแสน มีความสัมพันธ์กับชุมชนต่าง ๆ โดยใช้ความสัมพันธ์ทางเครือญาติในการแต่งงานมาเป็นกลไกสำคัญในการสร้างบ้านแปลงเมือง ในเอกสารประวัติศาสตร์จีนจึงได้บันทึกและเรียกเมืองในบริเวณที่ราบลุ่มเชียงแสนว่า "ปาไป่สี่ฟู่" หรือเมือง 800 ชายา[80] ดังในนิทานปาไป่ซี่ฟู่ เล่าว่า *"...บนเนินสูงที่ห่างจากเมืองเชียงรุ่งไม่ไกล มีสนมแปดร้อยคนอาศัยอยู่ สนมเหล่านี้ต่างก็ดูแลดินแดนส่วนหนึ่ง..."*[81] ซึ่งการมีสนมหญิงแปดร้อยคนย่อมมีนัยยะให้เห็นถึงการแบ่งการปกครองที่อาศัยระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติของเมืองในภูมิภาคนี้

นอกจากการสร้างฐานอำนาจโดยใช้หลักเครือญาติแล้ว ตำนานหลายฉบับยังกล่าวถึงการอ้างความสำคัญของการเป็นเชื้อสายเทพเจ้าหรือเชื้อสายบรรพบุรุษที่เคยมีความดีต่อบ้านเมือง เพื่อการเสริมอำนาจฝ่ายปกครอง กล่าวคือ ก่อนที่จะกำเนิดพญามังราย ตำนานได้กล่าวถึงเมืองต่าง ๆ ที่

---

[77] เรื่องเดียวกัน, หน้า 41.

[78] คณะกรรมการตรวจสอบและชำระตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, **ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ 700 ปี** (เชียงใหม่: โรงพิมพ์มิ่งเมือง, 2538), หน้า 9.

[79] สรัสวดี อ๋องสกุล, **พื้นเมืองเชียงแสน**, หน้า 45.

[80] วินัย พงษ์ศรีเพียร (บรรณาธิการ), **ปาป่าสีฟู่-ปาไปต้าเตี๋ยน เชียงใหม่ในเอกสารประวัติศาสตร์จีนโบราณ** (คณะกรรมการสืบค้นประวัติศาสตร์ไทยในเอกสารภาษาจีน สำนักงานเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, 2539), หน้า 7.

[81] อ้างใน หวัง จี้ หมิน, **ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองเชอหลี่กับเมืองปาไป่ซีฟู่ ในพุทธศตวรรษที่ 19**, หน้า 48.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

มีมาก่อนขึ้นหลายเมือง ที่สำคัญได้แก่ เมืองพะเยา เมืองน่าน เมืองเชียงราย เมืองเชียงของ เมืองฝาง เมืองเชียงรุ่ง ซึ่งเมืองสำคัญเหล่านี้มีความสัมพันธ์ในการเป็นเครือญาติเดียวกันกับเมืองเงินยาง และกล่าวอ้างเชื้อสายบรรพบุรุษเดียวกัน ลัทธิความเชื่อเหล่านี้สร้างเงื่อนไขให้เกิดสิทธิธรรมในอำนาจของผู้ปกครองหรือผู้กล่าวอ้าง เช่น การกล่าวอ้างของพญามังราย ผู้ครองเมืองเงินยางเพื่อรวบรวมบ้านเมืองต่างๆ ให้เป็นปึกแผ่น และขยายราชอำนาจให้มั่นคงมากขึ้น โดยอ้างว่าเป็นเชื้อสายของลวจังกราช

"*... เจ้าพระญามังรายได้เถิงน้ำมุทธาภิเษกแล้ว ท้าวได้ยินขร่าวว่า เจ้าพระญาอันอยู่ประเทสที่จิ่มใกล้เมืองตนชิงกันด้วยไพร่ไทที่ดินที่ไร่นา... ท้าวพระญาทังหลายฝูงนี้แม่นเขาเปนเชื้อชาตแต่ปู่หม่อนคู เจ้าพระญาลวจังกราชะค็ดี เชื้อเขานี้ติดพายเจ้าลาวครอบลาวช้าง บ่ได้น้ำมุทธาภิเสกหดหัวสักคน...*"[82]

เมื่อเป็นที่ยอมรับจากผู้ปกครองเมืองต่างๆ ทำให้พญามังรายเป็นกษัตริย์ที่มีสถานะทางการเมืองสูงพระองค์หนึ่งในภูมิภาคที่ราบลุ่มน้ำโขง นำไปสู่ความพยายามที่จะรวบรวมชุมชนที่อยู่ในราชอำนาจ ซึ่งในช่วงขณะนั้นบ้านเมืองต่าง ๆ กระจัดกระจายเป็นบ้านเล็กเมืองน้อยอยู่ทั่วไปให้มีขอบเขตทางการเมืองที่แน่นอนจนเกิดการบูรณาการทางวัฒนธรรมและการเมือง

ประการที่ 2 การสร้างความสัมพันธ์ภายนอก: ความสัมพันธ์ในระบบแลกเปลี่ยนการค้า

นับตั้งแต่การเริ่มสร้างบ้านแปลงเมืองในบริเวณที่ราบลุ่มเชียงแสน ผู้คนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่ราบลุ่มเชียงแสนเดียวกันมีการแลกเปลี่ยนผลผลิตกันอยู่เสมอ เช่น ในตำนานกล่าวถึงกลุ่มลาวจกนำพืชผักลงมาค้าขายที่เชิงดอยตุง[83] ต่อมาสภาพการแลกเปลี่ยนทางการค้าเริ่มขยายตัวออกไปด้วยทำเลที่ตั้งอยู่บนเส้นทางคมนาคมการติดต่อสัมพันธ์กับเมืองต่างๆ ดังในพื้นเมืองเชียงแสนกล่าวถึง "พ่อค้าต่างเมือง" ในสมัยพญาเจือง[84] สะท้อนให้เห็นว่ามีการติดต่อค้าขาย แลกเปลี่ยนระหว่างเมืองในที่ราบลุ่มเชียงแสนกับเมืองอื่น ๆ

ในเอกสารจีน กล่าวถึงว่า เมืองปาไปซีฟู่ได้ค้าขายกับเมืองต่าง ๆ โดยรอบ ในหนังสือชื่อ "เทียนเซี่ยจินกั๋วลี่บิ้นซู" ยังได้กล่าวถึง สินค้าสำคัญที่จีนได้จากเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คือ ไม้หอมของเชอหลี่ พริกไทยของมู่ปาง (เมืองฉาน) เครื่องหอมอันซีและไม้จันทน์ของปาไป่ซีฟู่ เบี้ย และเครื่องหอมหลู่เซียงของเมืองลาว และหยกประเภทหู่เบอร์ของเมืองยาง[85] ซึ่งผลประโยชน์จาก

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

---

[82] **ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ 700 ปี**, หน้า 12.

[83] ฮันส์ เพนธ์,บรรณาธิการ, **ประวัติพระธาตุดอยตุง**, หน้า 106-107.

[84] สรัสวดี อ๋องสกุล,**พื้นเมืองเชียงแสน**, หน้า 43.

[85] หวัง จี้ หมิน, **ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองเชอหลี่กับเมืองปาไป่ซีฟู่ ในพุทธศตวรรษที่ 19**, หน้า 49.

การค้านี้คงจะสร้างความมั่งคั่งให้กับผู้ปกครองและส่งผลให้เกิดความต้องการในการขยายอำนาจทางการเมืองให้มากขึ้น

จากการสำรวจบริเวณเวียงหนองล่ม ยังพบโบราณวัตถุสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับเมืองอื่นๆ อีก คือ กลองมโหระทึกสำริด ซึ่งกลองมโหระทึกที่พบใบนี้ตกแต่งด้วยรูปบุคคลที่ประดับด้วยขนนก รูปบุคคลนั่งบนพาหนะคล้ายเรือและรูปวัว ซึ่งนักวิชาการเวียดนามให้ความเห็นว่า ในกลุ่มชนบนที่สูงของเวียดนาม ได้แก่ กลุ่ม GiRi และ กลุ่ม BaNa ยังมีการเต้นรำที่ผู้คนตกแต่งตัวด้วยขนนก ในขณะที่นักวิชาการจีนให้ความเห็นว่า กลองที่มีรูปวัวพบอยู่ในวัฒนธรรมสือไช้จ้าน ที่พบที่จีนตอนใต้ โดยในเอกสารจีนระบุว่า วัวถูกใช้เป็นสิ่งแลกเปลี่ยนกับกลองมโหระทึก คือ กลองมโหระทึก 1 ใบ สามารถแลกวัวได้ 1,000 ตัว [86] จากลักษณะรูปแบบของกลองสันนิษฐานได้ว่า โบราณวัตถุชิ้นนี้เป็นสัญลักษณ์ว่าเมืองในบริเวณที่ราบลุ่มเชียงแสนสัมพันธ์กับกลุ่มคนที่อยู่ในที่บริเวณจีนตอนใต้ หรือเวียดนามตอนเหนือ ผ่านมาตามเส้นทางลุ่มน้ำโขง ผ่านการค้าแลกเปลี่ยน

ภาพ 2. 5 กลองมโหระทึก เนื้อโลหะสำริด พบบริเวณเวียงหนองล่ม

ที่มา : แฟ้มภาพ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงแสน

[86] เมธินี จิรวัฒนา, **กลองมโหระทึกในประเทศไทย**, (กรุงเทพ: อาทิตย์โพรดักช์กรุ๊ป จำกัด, 2546) หน้า 26 - 27.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

จะเห็นได้ว่า สภาพทางภูมิศาสตร์ เป็นปัจจัยเบื้องต้นต่อการเกิดของเมืองอย่างมาก โดยเฉพาะด้วยปัจจัยเด่นของการตั้งอยู่บริเวณลำน้ำโขง ซึ่งเป็นเส้นทางเชื่อมการติดต่อระหว่างตอนเหนือ กับตอนใต้ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้เมืองในที่ราบลุ่มเชียงแสนกับเมืองต่าง ๆ สามารถติดต่อสัมพันธ์กันได้สะดวกทั้งเส้นทางน้ำ และเส้นทางบก ต่อมาเมืองเริ่มขยายอำนาจออกไปสู่พื้นที่อื่น ๆ อย่างกว้างขวาง โดยใช้ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ การเมืองการปกครอง เพื่อก่อให้เกิดพัฒนาการมาเป็นเมืองในที่สุด

ในตำนานพื้นเมืองระบุว่าราวพุทธศตวรรษที่ 12 เป็นการเริ่มต้นของราชวงศ์ลาว และขยายอำนาจออกไปอย่างกว้างขวางในสมัยพญาเจือง ซึ่งน่าจะอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 17 ตำนานหลายฉบับให้ความสำคัญกับ “พญาเจือง” แห่งราชวงศ์ลาว โดยอธิบายว่าเป็นผู้แผ่พระราชอำนาจออกไปจนถึง เชียงทอง เชียงรุ่ง สิบสองปันนาในเขตลุ่มน้ำโขง และลุ่มน้ำแดง ลุ่มน้ำดำ[87] ดังในตำนานที่กล่าวถึง พญาเจืองให้โอรสทั้ง 5 พระองค์ปกครองบ้านเมืองต่าง ๆ

“... *เมื่อนั้น ท่านก็ร้องเรียกยังลูกทัง ๕ ตนมาแล้ว ก็แต่งลาวเงินเรืองผู้พี่เค้าอัน เปนลูกนางอามแพงจันผงนั้น หื้อเปนเจ้าเมืองเงินยางแล ไชยนครกับบ้านเมืองทังมวลแล้ว ก็แต่งลาวเจืองผู้กลางนั้นกับบริวาร ๑๐๐๐ นึ่งแล้ว หื้อไปกินเมืองแกวหลวง...*”[88]

แต่การรับรู้เกี่ยวกับเมืองเงินยางอย่างชัดเจนน่าจะอยู่ในอย่างน้อยช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 18 ในหนังสือ Ji-gu-dian-shuo เป็นเอกสารจีนที่บันทึกเรื่องยูนนานโบราณเรียบเรียงในปี พ.ศ. 1808 (ค.ศ. 1265)

“ *ตั้งแต่[สมัย] ราชวงศ์ถัง[ทางราชวงศ์ถัง] ได้พระราชทานนามยศให้แล้ว แคว้นต่าง ๆ[ที่] Yung-chang Mian Xian-Lua Da-qin ล้วนเป็นประเทศทิศตะวันตกที่มีความสัมพันธ์กับจีน Jiao-*

---

[87] การตีความกับความเป็นมาและ เรื่องราวขุนเจือง แตกต่างกันไป งาน **“ท้าวฮุ่ง ท้าวเจือง”** ของ มหาสิลา วีระวง เป็นงานเริ่มแรกที่ทำให้เรารู้จักท้าวฮุ่ง ขุนเจือง ซึ่งเป็นเรื่องที่ปรากฏ ในประวัติศาสตร์ชาติต่างๆ หลายเล่มมีความคิดเห็นว่าท้าวฮุ่งหรือขุนเจืองไม่ใช่กษัตริย์ไทย แต่เป็นกษัตริย์มอญหรือพม่า ขณะที่จิตร ภูมิศักดิ์ อธิบาย “ขุนเจือง : ชาวเสียมแห่งลุ่มน้ำกก” มีความเห็นว่า ขุนเจืองเป็นชาวเสียมหรือสยามบริเวณที่ราบลุ่มน้ำกก ซึ่งเป็นศูนย์กลางของชนชาติไท-ลาว ส่วนประคอง นิมมานเหมินท์ ศึกษาและวิจัย **“มหากาพย์เรื่อง ท้าวบาเจือง : มหากาพย์สองฝั่งโขง** พบว่า วรรณกรรมเรื่องขุนเจือง (ท้าวฮุ่ง ขุนเจือง)เป็นวีรบุรุษในตำนานของชนชาติต่างๆทั้งล้านนา ล้านช้าง สิบสองพันนา และไทดำในเวียดนาม

[88] สรัสวดี อ๋องสกุล, **พื้นเมืองเชียงแสน**, หน้า 43-44.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

Zhi ***Ba-Bai*** *Zhen-la Zhan-cheng Zhua-guo ล้วนแต่เป็นประเทศทิศใต้ที่มีความสัมพันธ์กับจีน*"[89] เมือง **Ba-Bai** หรือเมืองปาไป่ ที่กล่าวถึงนี้น่าจะหมายถึง เมืองเงินยาง

เมืองเงินยางในขณะนั้นคงมีอำนาจทางการเมืองค่อนข้างสูง และขยายอำนาจทางการเมืองออกไปอย่างกว้างขวางในเขตที่ราบลุ่มน้ำโขง ดังเห็นได้จากกรณีลาวเม็งแห่งเมืองเงินยางอภิเษกสมรสกับนางเทพคำข่าย ลูกพญาเชียงรุ่งแก้วชายเมือง (ต่อมาให้กำเนิดโอรส คือ พญามังราย) ซึ่งการแต่งงานนี้ยังชี้ให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างเมืองเงินยางและเมืองเชียงรุ่ง หรือการพยายามขยายอำนาจทางการเมืองของพญามังรายให้อยู่เหนือกว่าเมืองอื่น ๆ

"*ทีนี้ จักจาด้วยมังรายเจ้าก่อนแล ตั้งแต่เสี้ยงพระเจืองฟ้าธัมมิกราชไปวันนั้น เมืองทังหลายหนใต้ คือว่า เมืองเทริง เมืองลอ เมืองพราน เมืองน่าน เมืองหลวงพระบางฝูงนี้เขาก็ตัดส่วยไรเสีย บ่มาส่วยแล มังรายเจ้าได้กินเมิงแทนพระญาตนพ่อแล้ว ท่านก็แต่งมางครุมมางเครียนหื้อไปรบเมืองเขิน*"[90]

จึงอธิบายได้ว่า ในบริเวณที่ราบลุ่มเชียงแสนช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 มีการตั้งถิ่นฐานของชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยเริ่มต้นจากชุมชนระดับชนเผ่าที่เกิดจากการรวมกลุ่มของเครือญาติที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางชาติพันธุ์ในระบบนิเวศเดียวกัน ได้แก่ กลุ่มคนดั้งเดิมอาศัยอยู่ในบริเวณที่สูง หรือบนเนินเขาทางด้านทิศเหนือของบริเวณที่ราบลุ่มเชียงแสน อย่างกลุ่มลาวจก กับกลุ่มที่อพยพเข้ามาตั้งเมืองใหม่กลับเลือกส่วนด้านทิศใต้ของที่ราบลุ่มเชียงแสน ซึ่งเป็นบริเวณใกล้ฝั่งแม่น้ำโขง หรือบริเวณที่ราบลุ่มน้ำกก เช่น กลุ่มสิงหนวัติ จากภาพการขยายอำนาจทางการเมืองของสิงหนวัติไปยังกลุ่มคนพื้นเมือง และการติดต่อค้าขายระหว่างกลุ่มชุมชนทั้งสองกลุ่ม แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของทั้งสองกลุ่ม

ด้วยความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชุมชนเหล่านี้ทำให้เกิดพัฒนาการขึ้นเป็นชุมชนระดับเมือง ขณะที่ภาพการเคลื่อนย้ายของกลุ่มคนดั้งเดิมอย่างกลุ่มลาวจกเคลื่อนย้ายไปทางด้านทิศตะวันออกของที่ราบเชียงแสนไปผสมผสานกับกลุ่มคนที่อพยพมาใหม่ เช่น กลุ่มสิงหนวัติ โดยมีเหตุผลสำคัญในการเลือกที่ตั้งบริเวณนี้น่าจะเป็นเพราะบริเวณดังกล่าวอยู่ใกล้น้ำโขง ซึ่งมีน้ำกก น้ำจัน น้ำคำ และน้ำรวกไหลออกมา ทำให้สามารถเดินทางเชื่อมโยงกับเมืองอื่นๆ ได้โดยสะดวก เกิดเป็นเมืองหรือกลุ่มเมืองขนาดเล็กที่สามารถสร้างศูนย์กลางสำคัญขึ้นได้ แต่ละเมืองเป็นอิสระต่อกัน โดยมีความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนอย่างหลวม ๆ โดย การแต่งงาน การเป็นพันธมิตร เช่น กรณีเมือง

---

[89] โยซิยูกิ มาซูฮารา, "ระบบเศรษฐกิจของราชอาณาจักรล้านช้าง ในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 16-17", วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545, หน้า 23.

[90] สรัสวดี อ๋องสกุล, **พื้นเมืองเชียงแสน**, หน้า 59.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

เชียงรุ่งยกธิดาให้แก่เมืองเงินยาง หรือการที่พญามังราย เป็นลูกของลาวเม็งแห่งเมืองเงินยางสร้างเมืองเชียงราย เมืองเชียงตุง หรือการทำสัญญามิตรภาพระหว่างพญามังรายแห่งเมืองเชียงราย พญางำเมืองแห่งเมืองพะเยา และพ่อขุนรามคำแหงแห่งเมืองสุโขทัย[91] ดังกรณีผังเวียงเชียงใหม่ ซึ่งมีผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส แตกต่างจากเมืองอื่นๆ ในอาณาจักรล้านนา แสดงให้เห็นว่า รูปแบบผังเมืองน่าจะได้รับอิทธิพลทางความคิดมาจากเมืองสุโขทัย ซึ่งมีผังเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมเช่นเดียวกัน อาจสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างเมืองต่าง ๆ

แต่ในขณะเดียวกันผู้ปกครองเมืองหนึ่งๆ อาจมีความพยายามที่จะมีอำนาจเหนือกว่าเมืองอื่น ๆ ในอาณาบริเวณเดียวกันหรือใกล้เคียง เช่น เมื่ออำนาจทางการเมืองของพญามังรายเริ่มต้นในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 18 พระองค์เริ่มรวมรวบเมืองต่าง ๆทางตอนบนไว้ในพระราชอำนาจ จากนั้นพญามังรายเข้ายึดครองเมืองหริภุญไชยในบริเวณที่ราบลุ่มน้ำปิงในช่วงต้นของพุทธศตวรรษที่ 19 และสร้างเมืองเชียงใหม่ในเวลาต่อมา สะท้อนให้เห็นว่าพระองค์มีอำนาจทางการเมืองเหนือกว่ากลุ่มอื่น ๆ มาก่อน พระองค์จึงสามารถขยายอำนาจออกไปสู่พื้นที่นอกเขตอย่างบริเวณที่ราบลุ่มน้ำปิงได้

2.4 เมืองเชียงแสนภายใต้อำนาจของราชวงศ์มังราย

ในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 19 พญามังรายทรงรวบรวมบ้านเมืองในบริเวณที่ราบลุ่มน้ำกก ซึ่งเป็นฐานอำนาจดั้งเดิมของพระองค์ จากนั้นพระองค์ขยายพระราชอำนาจออกนอกเขตไปยังที่ราบลุ่มน้ำปิง โดยเข้ายึดครองเมืองหริภุญไชยในขณะนั้นเมืองหริภุญไชยถือว่าเป็นเมืองที่มีอำนาจทางการเมืองสูงและยาวนานในเขตที่ราบลุ่มน้ำปิง[92] และสร้างเมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางปกครองแทนในบริเวณที่ราบลุ่มน้ำปิง ในขณะนั้นพระราชอำนาจพระองค์ยังคงครอบคลุมทั้งเมืองเชียงแสน เชียงราย เมืองฝาง เมืองสาด เมืองหาง เมืองชวาด และหัวเมืองไทยใหญ่อื่น ๆ [93] ซึ่งเมืองเหล่านี้ถือเป็นเขตพระราชอำนาจดั้งเดิมของพระองค์ โดยการส่งพระราชโอรสและพระราชนัดดาปกครองเมืองสำคัญ เช่น เมืองเชียงราย เมืองฝาง เมืองเชียงของ ซึ่งเมืองต่าง ๆเหล่านี้มีหน้าที่ใน

---

[91] **ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ 700 ปี**, หน้า 20.

[92] ทั้งหลักฐานตำนานฉบับต่าง ๆ ที่กล่าวถึงการเกิดขึ้นของเมืองหริภุญไชย และหลักฐานทางโบราณคดีที่พบในเขตเมืองหริภุญไชยมีความสอดคล้องกันว่ายุคเริ่มต้นของเมืองหริภุญไชยน่าจะอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13 -14 ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ผาสุก อินทราวุธ และคณะ, **รายงานการวิจัยเรื่องการศึกษาร่องรอยอารยธรรมโบราณจากหลักฐานโบราณคดีในเขตจังหวัดลำพูนก่อนพุทธศตวรรษที่ 19**, ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, พ.ศ. 2536.

[93] สรัสวดี อ๋องสกุล, **พื้นเมืองเชียงแสน**, หน้า 67.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

การควบคุมหัวเมืองอื่น ๆ ที่อยู่ในพระราชอำนาจเดิมของพญามังราย ดังนั้นการย้อนกลับมาสร้างเมืองเชียงแสนสมัยของพญาแสนภู ในบริเวณที่ราบลุ่มน้ำกก จึงมีนัยยะที่สำคัญ คือ

การขยายตัวทางเศรษฐกิจในภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ น่าจะเป็นแรงกระตุ้นการเคลื่อนไหวสำคัญในการก่อตั้งเมืองเชียงแสน มีความเป็นไปได้ว่า ที่พญามังรายมีนโยบายในการขยายอาณาเขตทางอำนาจของตนเองสู่เมืองหริภุญไชย ด้วยในขณะนั้นเมืองหริภุญไชยสัมพันธ์กับเมืองในอาณาเขตทางทะเล ทำให้มีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสูง แต่ในขณะเดียวกัน การเจริญเติบโตของเศรษฐกิจยูนนานก็ยังมีความสำคัญต่อภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เช่นกันจึงน่าจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ต้องมีเมืองเชียงแสนอีกเมืองหนึ่งเป็นศูนย์กลางทางตอนเหนือควบคู่ไปกับเมืองเชียงใหม่ศูนย์กลางทางตอนใต้ ทั้งนี้เพราะการตั้งอยู่ในเส้นทางคมนาคมระหว่างเมืองต่าง ๆสำคัญทางตอนเหนือและเมืองทางตอนใต้ของภูมิภาค กล่าวคือ การคอยรับสินค้าจากเขตทางตอนบน เพื่อส่งขายต่อมายังเชียงใหม่และเพื่อส่งไปยังเมืองท่าอื่น ๆ ต่อไป ไม่ว่าจะล่องเรือตามลำน้ำโขง หรือการขนส่งสินค้าทางบก

อย่างไรก็ตามการที่พญามังรายทรงขยายอำนาจการเมืองให้อยู่ภายใต้อำนาจเขตเมืองเชียงใหม่ โดยพระองค์รวบรวมเมืองต่าง ๆที่เคยอยู่ในพระราชอำนาจเดิม เช่น เชียงราย เชียงแสน เชียงรุ่ง นั้นเป็นเหตุให้พญามังรายต้องปะทะอำนาจการปกครองของราชวงศ์หยวนที่พยายามตอบโต้ต่อนโยบายการขยายอำนาจของพระองค์อย่างแข็งกร้าว จนกระทั่งท่าทีของราชวงศ์หยวนแห่งจีนเปลี่ยนไป เมื่อพญามังครามขึ้นครองราชย์ต่อจากพระราชบิดา (พญามังราย) ในช่วงเวลานั้นราชวงศ์หยวนผนวกเมืองเชียงรุ่งได้แล้ว และวางแผนการจัดตั้งสำนักงานปลอบโยนของราชวงศ์หยวนขึ้นสามจุดเพื่อป้องกันแนวชายแดนระหว่างเมืองเชียงรุ่งกับเมืองเชียงใหม่ ดังนั้นการที่พญาแสนภูสร้างเมืองเชียงแสนในเวลาดังกล่าวนี้น่าจะเกี่ยวเนื่องการจัดตั้งสำนักปลอบโยนของราชวงศ์หยวนแห่งจีน[94]

การสร้างเมืองเชียงแสนที่ปรากฏในตำนานและพงศาวดารมีความแตกต่างกันออกไปทั้งชื่อเมืองและระยะเวลา บางฉบับเรียกว่าเมืองเงินยางเชียงแสน เชียงแสน หิรัญนครเงินยาง ฯลฯ เป็นต้น ศักราชการสร้างเมืองที่เก่าแก่ที่สุดที่ปรากฏในหลักฐานเอกสาร คือ พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสนระบุว่าสร้างเมื่อ พ.ศ.1890 ส่วนตำนานชินกาลมาลีปกรณ์และพงศาวดารโยนกระบุศักราชที่ใกล้เคียงกันคือ ปี พ.ศ.1870 และ พ.ศ.1871 อย่างไรก็ตาม จากหลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีชี้ให้เห็นว่าประวัติศาสตร์การกำเนิดของเมืองเชียงแสน น่าจะเริ่มขึ้น

[94] หวัง จี้ หมิน, **ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองเชอหลี่กับเมืองปาไป่ซีฟู่ในพุทธศตวรรษที่ 19**, หน้า 85.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

ตั้งแต่ราวต้นพุทธศตวรรษที่ 19 เมื่อพระเจ้าแสนภู พระราชนัดดาของพระเจ้ามังรายโปรดฯ ให้สร้างเมืองเชียงแสน

เมื่อพัฒนาการสูงสุดการเกิดเมืองหรือกลุ่มเมืองที่สามารถสร้างศูนย์กลางอำนาจขึ้นมาได้ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 คือ การตั้งเมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางของอาณาจักร โดยฐานอำนาจทางการเมืองของผู้นำของเมืองแผ่กว้างขวางไปกว่าเดิม ซึ่งรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างเมืองจะมีความซับซ้อนมากขึ้นในลักษณะที่ครอบซ้อนเป็นชั้น ๆ เมืองเชียงแสนเกิดขึ้นภายใต้การขยายตัวของโครงสร้างสังคมเมืองของราชวงศ์มังรายเพื่อเข้ามาเป็นเครือข่ายการปกครองแบบเดียวกัน แต่ในขณะเดียวกัน ด้วยสภาพทางภูมิศาสตร์ที่ตั้งของเมืองในล้านนาที่ค่อนข้างแยกเป็นอิสระและนโยบายการปกครองที่อาศัยความสัมพันธ์ระหว่างเมืองอย่างหลวม ๆ ทำให้เมืองต่าง ๆ มีการจัดการควบคุมภายในเมืองเชียงแสนเอง

เมื่อเมืองต่าง ๆ เข้ารวมอยู่ในอาณาจักรล้านนามีความสัมพันธ์กับเมืองเชียงใหม่ทั้งทางการเมืองการปกครองและเศรษฐกิจ ในฐานะเป็นศูนย์กลางของการปกครอง ปรากฏว่า นโยบายการเมืองการปกครองของกษัตริย์หรือผู้ปกครองสมัยราชวงศ์มังรายตั้งอยู่บนฐานความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับเมืองต่าง ๆ ผสมผสานกับการใช้หลักธรรมและปรัชญาในพุทธศาสนาเป็นเงื่อนไขในการปกครองเพื่อการสถาปนาศูนย์กลางอำนาจทางการเมืองของกษัตริย์ หรือผู้ปกครองให้มั่นคง ดังนั้นเมืองต่าง ๆ ที่ขึ้นกับเมืองเชียงใหม่ จึงมีผู้ปกครองที่ได้รับการแต่งตั้งและขึ้นตรงต่อผู้ปกครองเมืองเชียงใหม่ ซึ่งถือเป็นผู้มีอำนาจสูงสุด

อาณาจักรล้านนา ประกอบด้วยเมืองต่าง ๆ ซึ่งในแต่ละเมืองที่อยู่ภายใต้อำนาจทางการเมืองของราชวงศ์มังรายนั้นมีความอิสระทางการเมืองสูง ด้วยเกิดขึ้นจากการรวมตัวกันอย่างหลวม ๆ ที่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ดังนั้นเพื่อทำให้เกิดความมั่นคงหรือการขยายอำนาจทางการเมืองแก่ราชวงศ์มังราย ได้อาศัยความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับกษัตริย์ในการควบคุมเมืองต่าง ๆ ดังในตำนานกล่าวถึง "*...ตั้งแต่มังรายราชเจ้าลงมาอยู่เมืองพิงแล้ว ลูกท่านเจ้ามังครามอยู่เสวยเมืองเชียงราย เชียงแสน เมืองฝาง ทังมวลแทนแล้ว ท่านก็มีราชบุตต์ 3 ตนแล ลูกอ้ายชื่อว่า เจ้าแสนพู ผู้ถ้วนสองชื่อว่า น้ำถ้วม ผู้ถ้วนสามชื่อว่า น้ำน่าน แล เมื่อนั้น มังรายเจ้าแลมังครามทังสองพ่อลูกเปิกสากันแล้ว ก็มีอาชญาหื้อเจ้าแสนพูตนเปนหลานเปนลูกนั้น ไปเลิกตั้งเวียงเงินยางเชียงแสนหื้อคืนเปนเวียงแถมแล หื้อเจ้าน้ำถ้วมผู้กลางไปกินเมืองฝาง แล้วหื้อเจ้าน้ำน่านไปกินเมืองเชียงของหั้นแล*"[95] หรือการเสด็จไปบำเพ็ญราชกุศลที่เมืองต่าง ๆ ของกษัตริย์ อาจเป็นการแสดงให้เห็นถึงอำนาจทางการปกครองของกษัตริย์ที่อยู่เหนือเจ้าเมืองนั้น ๆ อีกวิธีหนึ่ง

[95] สรัสวดี อ๋องสกุล, **พื้นเมืองเชียงแสน**, หน้า 68-69.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved